

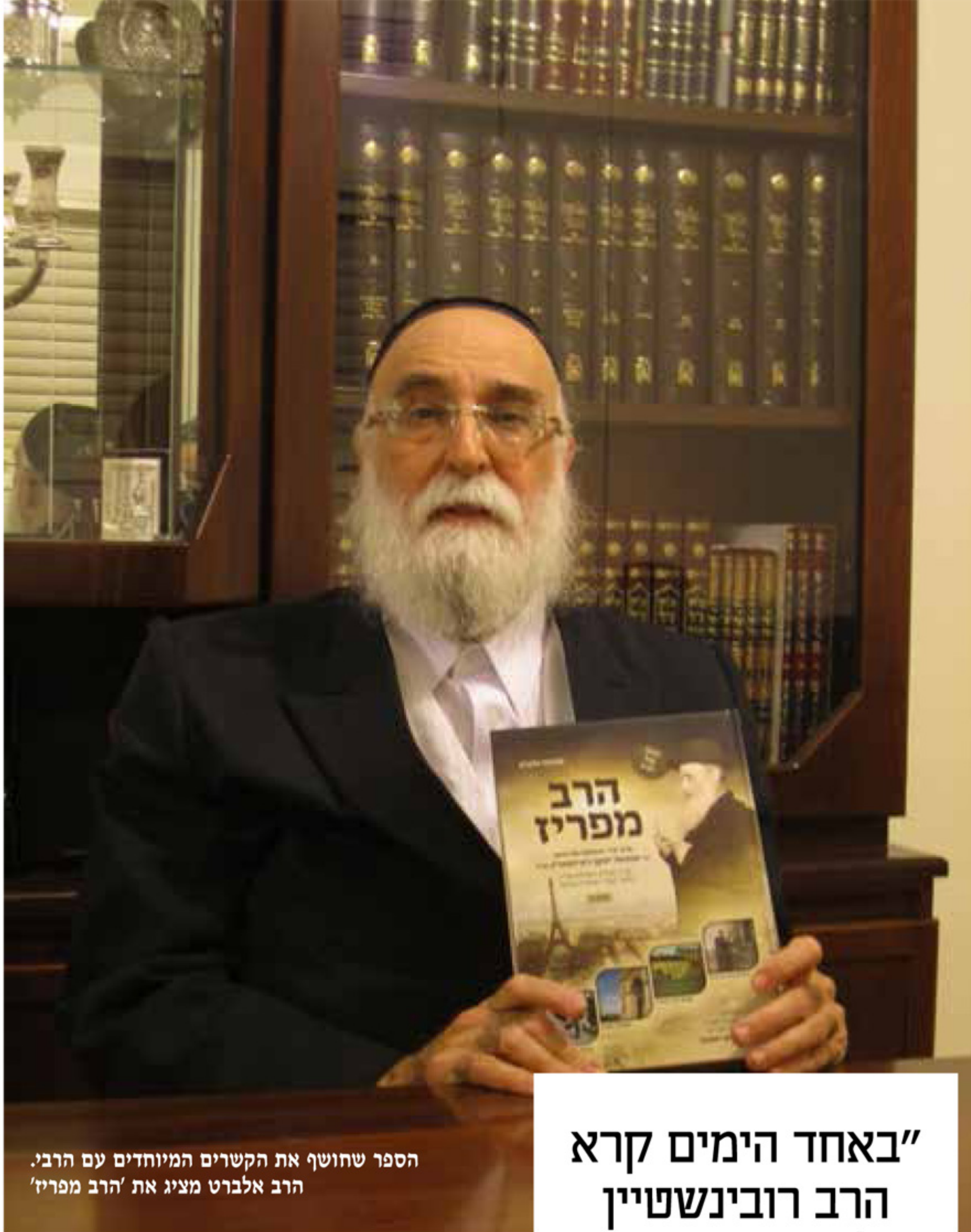
כשהציעו לרבי לכהן כרבה של מנצ'סטר

נבואת הרב

על ניסך ועל נפלאותיך - הסופר החרדי הרב שמואל אלברט חושף את 'נבואת ההצלה' של הרבי שניתנה לפני למעלה משבעים שנה, בעיר ניס, לגאון רבי שמואל יעקב רובינשטיין, רבה של פאריז • בשיחה מיוחדת ל'כפר חב"ד' בעקבות הספר שהוציא לאור הוא מתאר דברים שאמר הרבי על הרב רובינשטיין, ומספר על 'מסירות נפש' של הרבי עשר שנים לאחר שניצל מאירופה • על כתב הרבנות של מנצ'סטר שנשלח לרבי, על עדותו של האדמו"ר מאלכסנדר על המפגש עם הרבי, וגם: יומן חנוכה תחת הכיבוש הנאצי • ספר, סופר וסיפור

אהרן אלחנני

מסירות נפש של נשיא הדור. הסופר הרב אלברט על רקע צרפת. מימין: הרבי בשנים ההם בפריז

הספר שחושף את הקשרים המיוחדים עם הרבי הרב אלברט מציג את 'הרב מפריז'

"באחד הימים קרא הרב רובינשטיין לאסיפת חיזוק והתעוררות בבית מדרשו. רוב הקהל היה מבולבל, אך בפינה אחת הבחין באברך אציל, שמראה פניו הביעו בהירות וקור-רוח, היה זה הרבי"

בעצמו סיפר.

בעבודתי זו שנעשתה בשעות הפנאי, זכיתי לראות סייעתא דשמיא גלויה, שממנה התעודדתי להמשיך ולאגור חומר, עד שהחומר גדל והלך ובימים אלו יצא לאור הספר "הרב מפריז" חלק א' הכולל את פרקי חייו של הרב זצ"ל והתקופה בפולין ובצרפת עד אחרי השואה. בעתיד ייצא חלק ב' שיכלול את התקופה שאחרי השואה עד פטירתו.

הקשרים בין הרבי ובינו היו בפאריז?

הקשרים היו גם בפאריז ומאוחר יותר גם בניס עד ליציאתו של הרבי מאירופה הכבושה.

■ מהן העובדות שנחשפת אליהם על קשריו המיוחדים עם הרבי?

הבאתי בספר פרק שלם על כך. פתחתי בכך שאחר נישואיו של הרבי עם הרבנית מרת חיה מושקא, גרו הזוג בברלין שבגרמניה, שם ישב האדמו"ר על התורה והעבודה, כשאך מעט מזעיר מזמנו היקר, הקדיש ללימודים כלליים, כשהוא נחבא אל הכלים, ואינו מודיע כמעט את יחוסו, ומצניע את ידיעותיו וגאונותו, בכל נבכי וחדרי תורה וחסידות.

עם עלות המפלגה הנאצית לשלטון בשנת תרצ"ג, האנטישמיות החלה אז לנשב בחוצות המדינה, והחל מסע רדיפות פרוץ נגד היהודים, החליטו הרבי והרבנית לעזוב את ברלין, והתיישבו בעיר פאריז, שם שהו כשמונה שנים, עד שנת תש"א.

■ ואז החלו הקשרים עם הרב רובינשטיין?
כן. בפאריז כבר גר אז הגרש"י רובינשטיין, וקשרים מיוחדים וידידותיים, נוצרו בינו לבין

ששה בשנים שלפני המלחמה בפאריז, ובתקופת המלחמה עד צאתם של הרבי והרבנית, היו בדרום צרפת שהיתה נקראת החלק החופשי, בעיר ניס, ועברו יחד את התקופה הקשה ההיא.

■ מהיכן שאבת את מקורותיך?

מתוך העניין הרב שגיליתי בתקופה זו ובפועלם של האישים הדגולים שהיו בתקופה זו בצרפת, התחלתי לחפש חומר היסטורי שיתאר את התקופה והאישים, פרסמתי בקשה בעיתונות בעברית בצרפתית ובאנגלית, והופתעתי מכמות החומר שהגיעה.

פרסמתי מספר מאמרים בעיתונות, שבהם תיארתי את מה שעבר על היהודים בעיר ניס באותה תקופה, ובמרכז הכתבות כמובן כללתי את הדברים שהתפרסמו על מסירות הנפש של הרבי והרבנית בזמן קשה זה, והרבה מהידוע היום על מעשים אלו, מקורם הוא במה שהרב רובינשטיין

ספר חדש ומפתיע בשם "הרב מפריז" צד את עינינו. בספר מובאים פרקי חייו ותקופתו של הגאון רבי שמואל יעקב רובינשטיין זצ"ל אב"ד פאריז מחבר ספרי "שארית מנחם". עבורנו, חסידי חב"ד, השם הזה מאוד מוכר. אין כמעט מי שלא שמע את השם 'הרב רובינשטיין' בהקשר של סיפורים על הרבי בפאריז.

את הספר כתב מי שבשנים האחרונות עוסק הרבה בהיסטוריה של יהדות צרפת בכלל ופאריז בפרט בשנים שלפני השואה ובשואה ואחריה – הרב שמואל אלברט, מבני ברק, חסיד גור ומהנהלת כולל האברכים הגדול שבו לומדים כארבע-מאות אברכים הנקרא "בית תלמוד להוראה דחסידי גור בני ברק".

במסגרת כתיבתו, כתב בעיתון המודיע מספר מאמרים מרתקים בעניין, כולל על העובדה שהרבי והרבנית, התגוררו בשנים אלו בצרפת עד שזכו לצאת בשלום מן התופת ולהגיע לניו יורק.

■ אנחנו שואלים אותו בפתח השיחה: מה מביא חסיד גור יליד הארץ של שנות החמישים לעסוק בנושא כזה?

הרב אלברט: "לפני כמה שנים הביא לי ידידי היקר והוותיק הר"ר רפאל שמעוני הי"ו מתל אביב (נכדו של הרב רובינשטיין זצ"ל), שני מחברות מכתבי ידו של הגאון החסיד הנודע רבי שמואל יעקב רובינשטיין זצ"ל אב"ד פאריז, משרידי חסידי קאצק בדור שלפני השואה ומעתיק שמועתה של תורת קאצק לדורות הבאים כנתינתה. לאחר השואה הוא היה מהיושבים ראשונה במלכות האדמו"ר ה"בית ישראל" מגור, שנפלאה היתה אהבתם.

■ מה למעשה ייחד את דמותו?

אפשר לומר שהרב רובינשטיין זצ"ל היה גדול הדרשנים ולדרשותיו שנאמרו בבית הכנסת ברחוב פאווה בפאריז נהרו אלפים. הוא נודע בעולם התורני והחסידי גם בזכות סדרת ספריו הגאונים "שארית מנחם" ג' כרכים, שהדפיס בחייו לפני למעלה משישים שנה ושהם הוא סלל דרך חדשה בהבנת ענייני פרשיות התורה, מועדי ישראל, וכל מה שעובר על היהודי במעגל חייו.

■ איזה סוג ספר זה?

מאמרי הספר שזורים מעשה אומן באמרות מבית היוצר של רבותיו הקדושים לבית קאצק-לאמאז, ומשאר גדולי ישראל שאת מימיהם שתה לרוויה. מאז שיצאו לאור כרכי הספר הם לא יורדים משולחן מלכים, ואין דרשן מרצה נואם שמדלג מלצטט מהם. ניתן לומר בלי גוזמא כי כל קהל שוחרי תורה וחסידות שותים בצמא את דבריו המרתקים.

■ ואתה נשאבת עד כדי כך שאתה מחליט להוציא ספר על תולדותיו ופרשיות חייו...

אכן. זכיתי ברוך השם להוציא לאור עולם בשנת תשע"ב את הכתבים הנפלאים שעדיין היו בכתב יד והעוסקים בנושאים שברומו של עולם לפי מחשבת החסידות הצרופה, ובד בבד עם העיסוק בתורתו, נתוודעתי יותר ויותר לדמותו המרתקת ולתפקיד המכריע שמילא בהנהגת הציבור החרדי בפאריז בשנים שלפני השואה, בשואה ולאחריה.

■ וכאן אנו מגיעים לחלק העיקרי המעניין אותנו, חסידי חב"ד: קשריו עם הרבי.

אכן. במסגרת מחקרי נתוודעתי לקשרי הידידות המיוחדים שהיו בינו לבין הרבי מליובאוויטש זי"ע,

הרבי והרבנית התגוררו אז במלון, והפוקדים הגיעו מתי שהרבי לא היה בבית, וכשהפוקדים שאלו את הרבנית על דתם היא ענתה: אורטודוכסים. זו מילה שיכולה להתפרש כפשוטו יהודים דתיים־חרדים. אך זו מילה שיכולה להתפרש גם כנוצרים יוונים אורטודוכסים. כמובן שבאותם ימים זה היה בגדר הצלת נפשות ממש.

כשהרבי חזר לביתו במלון, ושמע את קורות היום, אמר – "אינני מוכן להתנתק מהקב"ה אפילו על הנייר!" הוא הלך למטה המשרה, וביקש שיציינו בדתם: יהודים אורטודוכסים. דבר זה היה מסירות־נפש ממש בימים ההם, כשהנאצים השתמשו בפרטים אלו לצוד את היהודים למוות ח"ו.

מעניין לציין כי כעבור שנים, כשהרב רובינשטיין דיבר שוב על סיפור המסירות הנפש של הרבי, הוא התבטא:

"מסירות נפש גדולה מזו, היא העובדה שלמען טובת כלל ישראל, ניאות הרבי בסופו של דבר לצאת מהתבודדותו, ולוותר על סיפוקו הרוחני, על מנת לשמש כרבם של ישראל."

אגב, הרב רובינשטיין היה מספר תמיד כי בזמנים הקשים הללו, לא ויתר הרבי על הקפדתו היתירה בכשרות המאכלים הבאים אל פיו, וניזון לרוב מסוכר, אותו שמרו עבורו במלון.

וירא בסבלותם

■ **מלבד על האישיות של הרבי – הרב רובינשטיין שהיה מקורב מאוד לרבי גילה גם על פעילותו של הרבי באותם ימים?**

כן. הוא היה מתבטא שהרבי והרבנית עשו גדולות ונצורות להציל את אחיהם הנתונים בצרה כמוהם. על אף שניס היתה בימים ההם מקום מקלט נוח יחסית, אולם מי שלא יכול היה להצהיר על מקום מגורים קבוע ומסודר, לא אפשרו לו השלטונות לשהות שם, על כן השתדל כל אחד לשכור חדר במלון ושם תהא כתובתו. אולם הצרה היתה, שכדי להירשם במלון למגורים, היה על השוכר להראות שיש לו באמתחתו לפחות סך של מאה דולר, אשר היה הון עתק בימים ההם.

הרבי, שהיה בידו סכום זה, עזר והושיע ליהודים רבים על ידי תושיה רבה. הוא הלווה אותו ליהודי שלא היה לו, והורה לו ללכת להירשם במלון, ולאחר מכך שיחזור אליו, ואז נתן הרבי את אותו הסכום ליהודי אחר, וחוזר חלילה.

■ **ידוע לכם משהו על הפרידה ביניהם כשהרבי נסע לאמריקה?**

בחודש סיוון שנת תש"א, בטרם יצא הרבי מצרפת בדרכו לניו יורק, נפרד ממנו הרב רובינשטיין בהתרגשות גדולה, וביקש ממנו שכאשר יגיע לניו יורק, ישתדל לסדר עבורו אשרת כניסה לארה"ב. אמר לו הרבי:

- יש יהודים שזקוקים לכך יותר ממך, אך אין לך סיבה לדאגה, כיוון שלא תצטרך לזה.

מעשה זה סיפר תמיד הרב רובינשטיין ברוב רגש, כשהוא מציין שהיתה זו מעין נבואה של הרבי שהבטיח שלא יארע לו דבר, ואכן כך היה. הרב הצליח להסתתר ובניסים גלויים ניצל מכיליון הצוררים הארורים ימ"ש.

מסופר שבדברי פרידתו של הרבי, אמר לו שהוא עוסק ב"עירובין ונטילת ידיים" (בוודאי כוונתו

הגאון רבי שמואל יעקב רובינשטיין זצ"ל

"מסירות נפש גדולה מזו, היא העובדה שלמען טובת כלל ישראל, ניאות הרבי בסופו של דבר לצאת מהתבודדותו, ולוותר על סיפוקו הרוחני, על מנת לשמש כרבם של ישראל"

החובה של מסירות נפש למצווה בכלל, ולהידור מצוה בפרט. השיחה קלחה והובאו ראיות לכאן ולכאן, ובסיום נראה היה הדבר כבלתי מוכרע.

בימים הבאים, הרב רובינשטיין שם לב שהרבי לא נמצא בשטח, וכעבור כמה ימים הופיע הרבי אצל הרב כשפניו קורנות כזוהר חמה, ובידיו שני אתרוגים מהודרים "קלבריים" כמנהג חב"ד, האחד כשי לרב רובינשטיין.

מסתבר כי הרבי נסע בדרכים לא דרכים, אל עבר המטעים הקרובים לקווי המלחמה ליד גבול איטליה, ותוך סיכון עצמי רב, השיג אתרוגים אלו לקיום המצווה בהידור.

אגב, איטליה היתה אז בת ברית של גרמניה הנאצית, והרבי לא שת לבו לזה ומסר את נפשו לקיום המצווה בהידור כפי מנהג בית אבותיו.

כפי שסיפר הרב זלושינסקי זצ"ל, סט זה של ארבעה מינים, היה אז היחיד בניצה.

■ **וישנו גם הסיפור על הרישום במפקד האוכלוסין.**

אכן. הרב רובינשטיין סיפר כי בימים ההם משטרת ממשל וישי שהיו שלטון בובות של הנאצים, ערכה מפקד של התושבים, וכל אחד היה צריך לציין בפרטיו גם את דתו, וזה היה בכדי להקל על הנאצים ימ"ש את מלאכת השמדת היהודים ח"ו.

הרבי, והערצה הדדית שררה בקרבם. מה שמעניין ואולי לא מספיק ידוע הם דברים שהרבי אמר על הרב רובינשטיין כעבור הרבה שנים, בהתוועדות חג השבועות תשכ"ו, בלי שהרבי נקט במפורש בשמו. כך סיפר עליו אז הרבי:

- בהיותי בפאריז, ביקרתי אצל רב מפולין שישב חגור באבנט שהיה בעל הוראה גדול, וכנראה ידע הרבה ללמוד.

תוך כדי דברים, נכנסה אל החדר אשה ותרנגול בידה, שאודות כשרותו התעוררה אצלה "שאלה". הרב הביט בעוף, והחל להשיב: לפי דעת הט"ז דינו כך, אולם הש"ך חולק על כך, ולפי דבריו הדין שונה.

האשה לא נתנה לרב לסיים את דבריו, וקראה: "תאמרו לי האם יכולה אני להכניס את העוף לסיר?", "חכי חכי" – המשיך הרב – "ישנם עוד אחרונים שלדבריהם הדין כך, וההלכה היא כדעתם"...

כמובן – המשיך הרבי – שהרב לא התכוון להתפאר בידיעותיו בתורה לפני האשה, שלא ידעה מי היה הש"ך, ומהו ט"ז, אלא מכיוון שלימוד התורה היה אצלו בבחינת "ראיה" – "בפשיטות", היינו שכל חייו ולהיטותו היו בתורה, לעומת שאר עניני העולם שהיו אצלו בבחינת "שמיעה" – "בהתחדשות", לכן גם כשהובאה לפניו שאלה בענייני העולם, ראה בזה רק תורה, ולכן ענה כפי שעונים בלימוד התורה.

■ **אתה מגלה בספר שלךבי הוצעה הצעת רבנות במנצ'סטר...**

אכן. בעקבות המלצת הרב רובינשטיין, הוצעה אז לרבי רבנות העיר מנצ'סטר שבאנגליה, אך הרבי סירב לקבלה, והמשיך להצליח להצטנע מן הבריות, ופרט למתי מספר, לא ידעו רבים על זהותו.

■ **איך נודעו לכם פרטים על הקשרים של הרבי והרב רובינשטיין?**

מכל מיני מקורות. למשל מי שסיפר על הפגישה הראשונה ביניהם היה האדמו"ר בעל האמונת משה מאלכסנדר זי"ע, כך מובא בספר הצאצאים של בעל התניא, בשם האדמו"ר מאלכסנדר:

"באחד הימים קרא הרב רובינשטיין לאסיפת חיזוק והתעוררות בבית מדרשו. רוב הקהל היה מבולבל, אך בפניה אחת הבחין באברך אציל, שמראה פניו הביעו בהירות וקור־רוח, היה זה הרבי."

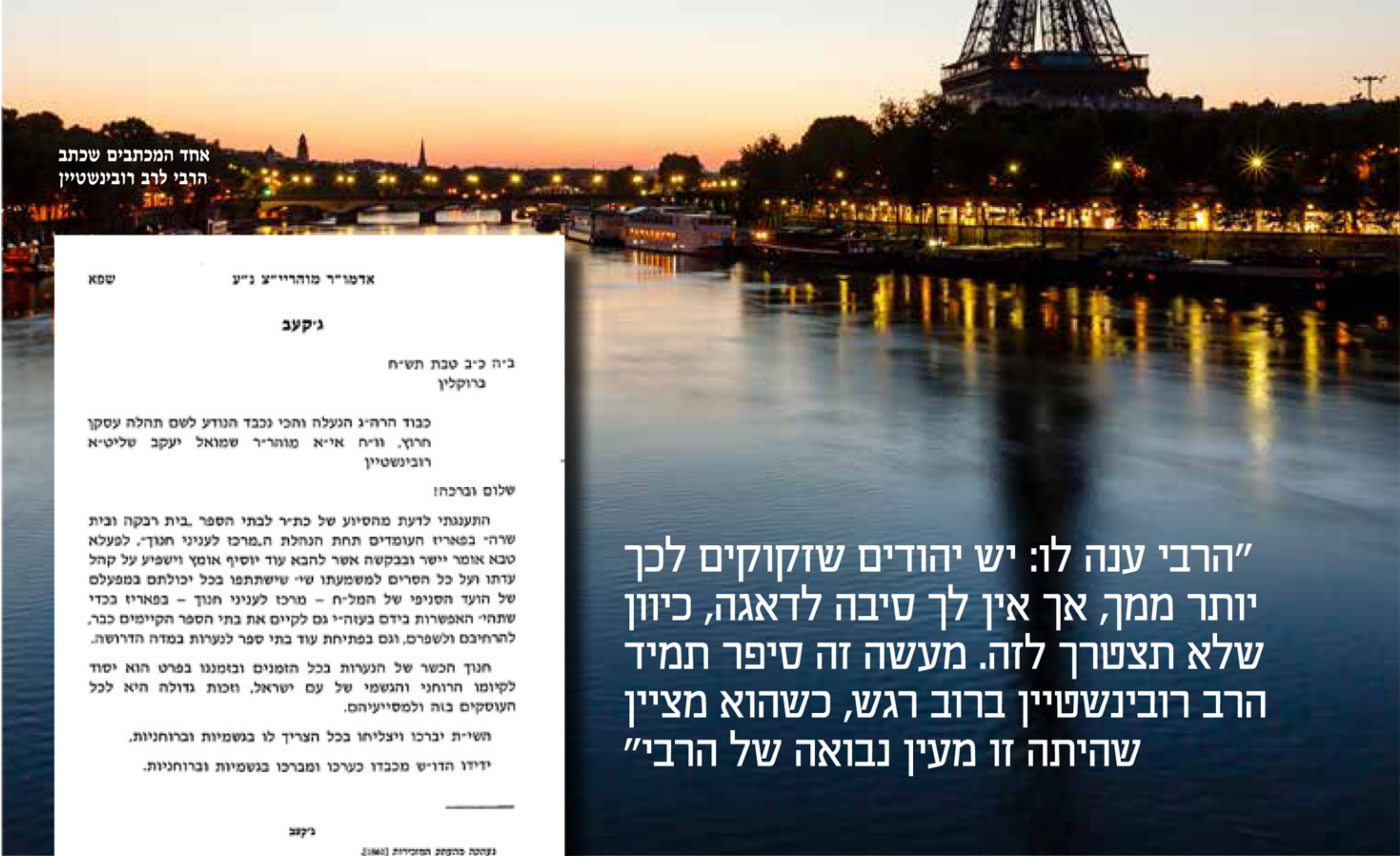
או, לדוגמא, הרב אברהם יהודה זלושינסקי זצ"ל, מתלמידי הרב רובינשטיין, שסיפר כי כבר אז הרב רובינשטיין המליץ לו שבכל דבר שירגיש צורך, יתייעץ עם הרמ"ש – כפי שכונה אז הרבי, וישתדל לקבל ממנו השפעה.

שני סיפורים ועוד אחד

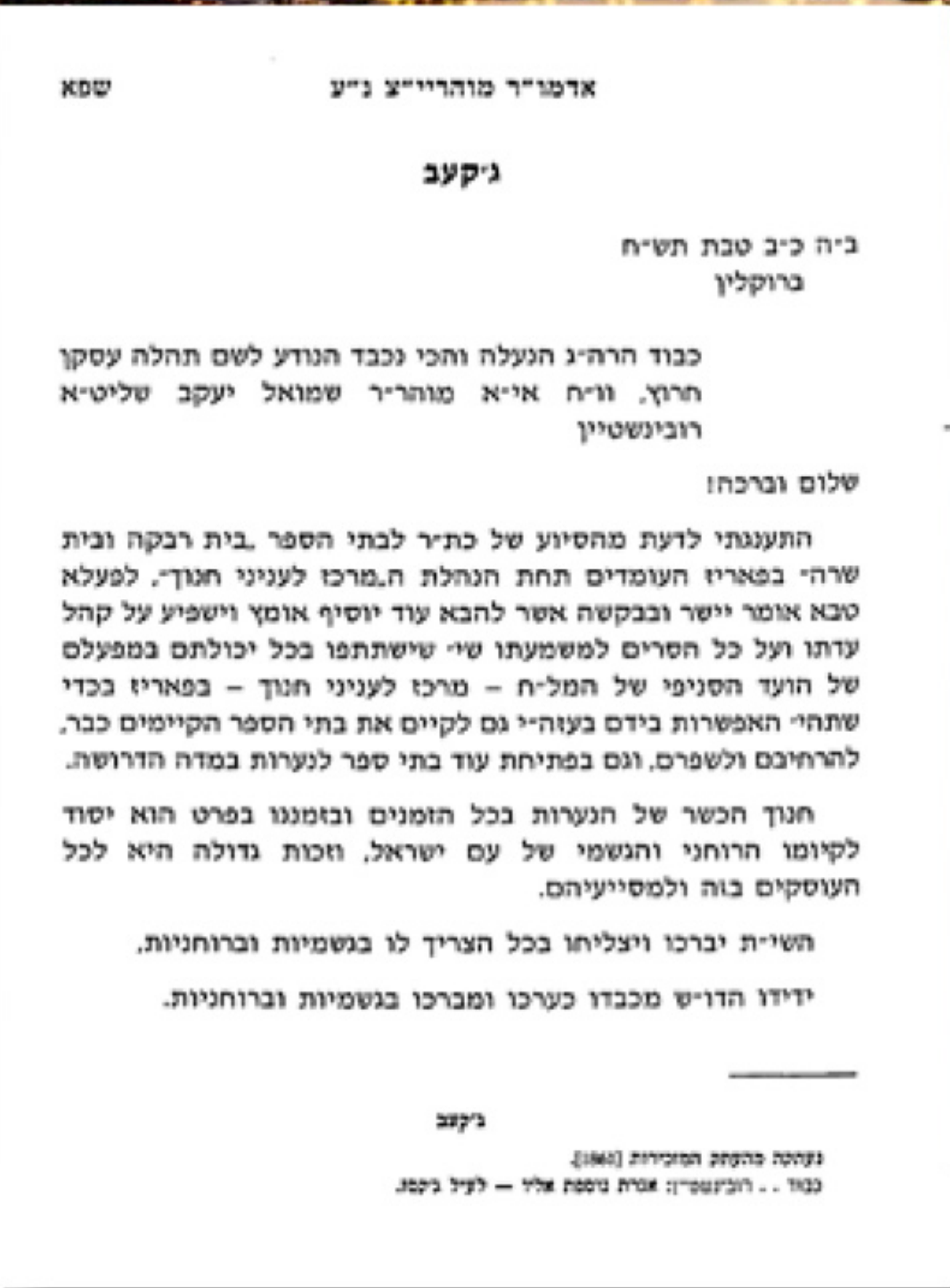
■ **בחב"ד מתהלך עשרות שנים סיפור על מסירות נפש להשגת אתרוג. אם אינני טועה אף סיפור זה מקורו ברב רובינשטיין.**

אכן. בזמן המלחמה, ברח הרבי תחילה מפאריז לעיר וישי, ומשם המשיך לעיר ניצה, שם שהה תקופה ארוכה ביחד עם הרב רובינשטיין, והם אף התפללו בתקופה זו באותו בית כנסת.

בחודש תשרי תש"א, פנה הרבי אל הרב רובינשטיין, והחל לברר אתו יחד, את האפשרויות להשגת ארבעה מינים לחג הסוכות, וכן את מידת

אחד המכתבים שכתב הרבי לרב רובינשטיין

"הרבי ענה לו: יש יהודים שזקוקים לכך יותר ממך, אך אין לך סיבה לדאגה, כיוון שלא תצטרך לזה. מעשה זה סיפר תמיד הרב רובינשטיין ברוב רגש, כשהוא מציין שהיתה זו מעין נבואה של הרבי"

לאמרתו הידועה של ה"שרף" מקוצק, שיהודי צריך את שני הדברים, גם להיות מעורב עם הבריות, וגם למשוך את ידיו ולא להיות מעורב יותר מהצורך שלא יזיק לו, ועל זה אומרת הגמרא שבשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים יצאה בת קול ואמרה "בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני". הרב רובינשטיין כידוע היה חסיד קוצקאי).

■ מה ידוע על הקשרים אחרי המלחמה? עם תום המלחמה שיגר הרבי איגרת לרב רובינשטיין לקראת ראש השנה, ואיחל לו כתיבה וחתירה טובה, והזכיר לו את הימים ההם של מסירות הנפש בגיא צלמוות.

כאשר הרבי הגיע שוב לפאריז בשנת תש"ז, לקבל את פני אמו ע"ה שהצליחה לצאת מרוסיה בדרכה לארה"ב להתאחד עם בנה, נפגשו שוב הרב רובינשטיין והרבי, והרב אף הגיע לשמוע את שיעורו של הרבי שמסר בפני קהל רב.

בסוף השיעור אמר הרב רובינשטיין: מתי שהרבי לימד פשט, הצלחתי להבין, אולם כאשר החל להיכנס לפרד"ס התורה, כבר התקשיתי להבין...

■ בספריו הוא גם מביא דברים ששמע מהרבי? כן. הנה לדוגמא קטע מדבריו המובאים בספר 'שארית מנחם' כך ג:

"שמעתי מהרמ"ש שליט"א, (הוא היום אדמו"ר שליט"א, ממלא מקום חותנו ע"ה). כמדומני שאמר זאת משם חסידים הראשונים, אשר לכן ערלה נוהגת רק בפרי אילן ולא בתבואת השדה, מפני שבתבואה האדם מייגע את עצמו ויש לו שייכות לזה, לזאת קרוב הוא ליהנות מזה, מה שאין כן בפירות האילנות שבאים כמעט בלי יגיעת האדם אין להם שייכות עם האדם, וצריך האדם לעשות פעולות כדי להתקרב ושתינתן לו רשות ליהנות מהם".

חנוכייה מתפוחי אדמה

■ אנחנו נמצאים ערב חנוכה - יש בספר גם

גילויים הקשורים עם חנוכה?

בהחלט. במסגרת עבודתי נחשפתי ליומן שנכתב על ידי

הרב ישראל יהושע מאירוביץ זצ"ל, חסיד גור שזכה לקבל בילדותו ברכה מהאדמו"ר ה"השפת אמת" זיע"א. הוא שהה בניס באותו מחבוא עם הרב רובינשטיין זצ"ל, כולל השנה האחרונה של המלחמה בניס, שהיתה קשה במיוחד עקב כניסת הגרמנים אליה בחודש אלול תש"ג, לאחר שבשנים קודמות היתה העיר בשליטת האיטלקים, שנטו חסד ליהודים.

היומן הזה נמצא ב"גנזך קידוש השם" בבני ברק, והוא מתאר את כל מהלך החיים היהודיים מול עיני השטן הנאצי, ואת קיום המצוות במסירות נפש ממש. כך, למשל, קטע מהיומן המתאר את קיום מצוות הדלקת נרות חנוכה בעיר ניס בשנת תש"ד: "יום שלישי 21.12.43.

הערב מדליקים נר ראשון של חנוכה. מזמן דאגנו איך להשיג שמן לנרות חנוכה? נרות אינם בנמצא. נמצאת כן חבילת נרות ארוזה שקשה להגיע אליה, ולחסוך מההקצבה שמקבלים בתלושים, בחודשיים האחרונים לא קבלנו שמנים ומבשלים ללא שומן שגם בשוק שחור לא נמצא.

"נגרם לנו עוגמת נפש, מאחר ובסוף שבוע שעבר התחילו לחלק 100 גרם שמן לנפש על תלושי חודש אוקטובר שעבר, ולמעטים מאוד נשארו עדיין התלושים. אני מאושר שיש לי 3 תלושים, ומחליט להשאיר את 300 גרם השמן להדלקת נרות חנוכה, אבל "הרבנית" טוענת שזה כבר הרבה זמן שאנחנו אוכלים אוכל רזה, ודורשת את השמן! אני שואל אותה - ומאיפה ניקח שמן להדלקת נרות חנוכה? היא עונה לי שיש לה פתרון, ואסור לשאול רבנית, היא ודאי מעוניינת שבעלה הרב ידליק נרות חנוכה. נתתי לה את השמן וטעמו של האוכל שונה לגמרי.

"היא עמדה בדיבורה, ו"גייסה" את שתי בנותיה שמתרוצצות בין בתי המרקחת ומביאות "שמן

קמפור" שגם אותו קשה להשיג, ויש לנו שמן לבישול, והעיקר שמן להדלקת נרות חנוכה, שדולק יפה, א - מחיה! כן! כבר הזמן שיהיה לנו קצת אור...

"אשת השוחט הפאריזאי, בראותה שכולם עמלים בהכנת נרות חנוכה, רוצה להראות את כישרונותיה כפי שהיא מראה במטבח, בהכנה מאכלים חדשים ב"טעמים נהדרים". היא מוציאה תפוח אדמה ארוך, ומסדרת שכל 5 הנרות דולקים באותו תפוח"א, ולכל אחד יש חנוכייה להדלקת הנרות. ולכולנו ב"ה שבת חנוכה שמח.

"שבת בבוקר. יום נאה. מברכים חודש טבת. הרב הכין מאמר יפה לחנוכה לפי רוח הזמן. אומרים שברחוב מטיילים יהודים רבים, וראו אפילו יהודי עם זקן. סימן טוב."

קטעים אלו ואחרים אני מביא בספר.

ראש הועד למען מוסדות חב"ד

■ הרב רובינשטיין חזר לפאריז אחרי המלחמה? כן. בהחלט. בשנים שאחרי המלחמה עמד הרב רובינשטיין בראש הועד למען מוסדות חב"ד בעיר פאריז, ובאגרות קודש של הרבי הריי"צ יש שני אגרות קודש, שבו הוא מודה לו על פעלו למען מוסדות חב"ד, ובאגרת אחת הוא מבקשו אישית שיצא לעיר אנטוורפן לגייס כספים עבור המוסדות. באגרת שכתב הרבי להרב יעקב חיים ליכטנשטיין זצ"ל מזכיר ועד הרבנים החרדים של צרפת, מזכיר הוא אגרת שכתב לרב רובינשטיין זצ"ל, אולם חבל על דאבדין, ואגרת זו עדיין לא נמצאה. בספר תולדות הרב פלאטקין שיצא לאחרונה, יש פרק נרחב על פעלו של הרב רובינשטיין זצ"ל למען מוסדות חב"ד ויש שם תמונה מביקורו במוסדות.